

Sayı 1
Nüsha 5
Aralık 2002

TARIMSAL EKONOMİ ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ

T.E.A.E - BAKIŞ

ISSN 1303-8346

3 ayda bir yayınlanır.

MERCİMEK

Pervin KARAHOCAGİL, TEAE

1. Giriş

Ülkemizde üretilen yemeklik tane baklagiller içerisinde çok önemli bir yere sahip olan mercimek; bileşiminde yüksek oranda protein bulundurması ve vitamin bakımından zengin olması nedeniyle insan beslenmesinde de son derece önemlidir.

İslah edilen en eski baklagil çeşiti olan mercimeğin ana vatanı Yakın Doğudur. Daha sonra Akdeniz, Hindistan, Çin ve Amerika'ya kadar yayılmıştır. Dünyada baklagiller tarımının tarihi 7000 yıl kadar öncesinden başlamıştır. Türkiye tahıllarda olduğu gibi baklagillerin de ilk kültüre alındığı yerdir (Bayaner ve Uzunlu 1999).

Gelişmekte olan ülkelerde protein kaynağı olan hayvansal gıdaların pahalı olması, gelişmiş ülkelerde de hayvansal gıdaların kolesterol içeriklerinin fazla olması ve vejeteryanlığa olan eğilimin artması nedeniyle mercimeğin alternatif bir gıda olarak tüketimi artmaktadır. Aynı şekilde ülkemizde de kırsal kesimde ve toplu yemek yenilen hastane, askeri tesisler gibi yerlerde ucuz ve kolay temin edilebilen bir gıda olduğu için tercih edilmektedir. Gelir seviyesi arttıkça aile içi tüketimi azalsa da içerdiği protein onu vazgeçilmez yapmaktadır.

Baklagiller ayrıca tahıl üretiminde önemli bir münavebe bitkisidirler ve genellikle gıda olarak kullanılırlar, ancak yeşil gübre olarak da kullanılmaktadırlar.

2. Dünyada Durum

2001 yılında dünya mercimek ekim alanının % 38'ini Hindistan, % 19'unu Kanada, % 13'ünü Türkiye oluşturmuştur. Bu üç ülkenin toplam oranı % 70'e ulaşmaktadır.

Özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki nüfus artışı sonucu artan gıda maddesi ihtiyacı, nisbeten ucuz olan baklagil ürünlerine talebi giderek artırmaktadır. Artan bu talebin karşılanabilmesi için dünya baklagil ekim alanları son 20 yılda sürekli artmıştır.

Tablo 1. Dünya Mercimek Ekim Alanı(Ha)

	1997	1998	1999	2000	2001
ABD	69.610	64.140	70.620	86.600	85.794
Avustralya	57.000	82.000	75.000	96.000	125.000
Bangladeş	206.347	205.775	205.582	205.582	166.732
Çin	88.000	94.000	100.000	90.000	85.000
Hindistan	1.200.000	1.050.000	1.100.000	1.100.000	1.400.000
İran	189.802	204.797	198.562	198.562	202.000
Kanada	329.000	371.500	496.600	687.900	688.000
Nepal	158.270	162.390	174.594	175.000	178.706
Suriye	120.300	142.649	147.641	150.000	122.774
Türkiye	560.000	549.000	517.000	472.000	470.000
Dünya	3.266.692	3.226.741	3.211.011	3.375.326	3.685.361

Kaynak: FAOSTAT

1997’de dünya baklagil üretiminin %19’unu sağlayan Türkiye’nin 2001 yılında dünya üretimindeki payı %17’ ye düşmüştür. Aynı dönemde Kanada’ya baktığımızda dünya baklagil üretimindeki payını %14’den % 18’e kadar yükselttiğini görüyoruz. Üretim miktarlarını incelediğimizde en büyük gelişimi sağlayan ülkenin Avustralya olduğu görülür. Son beş yılda mercimek üretimi 5 kat artmıştır. Dünya lideri durumundaki Hindistan’ın son yıllarda üretim miktarında önemli değişiklikler olmamaktadır.

Tablo 2. Dünya Mercimek Üretimi (ton)

	1997	1998	1999	2000	2001
ABD	108.450	87.900	108.270	137.390	131.450
Avustralya	36.000	46.000	103.000	110.000	180.000
Bangladeş	171.505	162.700	165.315	165.315	126.000
Çin	107.000	128.000	120.000	116.000	120.000
Etyopya	33.456	36.137	28.380	27.000	55.291
Hindistan	882.700	850.000	900.000	870.000	863.700
İran	82.857	95.026	62.691	62.691	104.399
İspanya	16.899	15.900	8.900	23.100	17.300
Kanada	378.700	479.700	723.800	914.100	566.300
Suriye	87.529	154.120	43.470	75.677	77.467
Türkiye	515.000	540.000	380.000	353.000	520.000
Dünya	2.678.331	2.851.476	2.918.926	3.130.695	3.016.327

Kaynak:FAOSTAT,DİE

3. Türkiye’de Durum

2001 yılında toplam baklagil ekim alanının yaklaşık % 30’unu mercimek oluşturmaktadır. Cumhuriyetin ilk yıllarında 351 bin hektar olan toplam baklagil ekim alanı nüfus artışı ile beraber sürekli artmış, 1982 yılında başlayan Nadas Alanlarının Daraltılması (NAD) projesi çalışmaları ile özellikle mercimek ve nohut üretiminde büyük artışlar meydana gelmiştir.

NAD projesi kapsamında girdi sübvansiyonu yapılmıştır. Ziraat bankası tarafından üreticilere bir kaç ay öncesinden düşük faizli kredi verilmiştir. 1990 yılından sonra TMO baklagil alımını azaltmış, 4 Nisan 1994’te hükümet destekleme programına sadece 3 ürün almış, baklagilleri dışarda bırakmıştır (Bayaner

ve Uzunlu 1999).Tüm bu olumsuz gelişmelerin doğal bir sonucu olarak üreticiler baklagil üretiminden daha fazla getirisi olan ürünlere yönelmişlerdir. Bu dönemde ekim alanı ve üretim sürekli olarak azalmaya başlamıştır.Yine bu yıllarda en büyük ihracatçı konumunda olan Türkiye iç talebin artması ve üretimdeki azalmaya paralel olarak pazarlarını kaybetmiştir. Özellikle 1991-92 yıllarında toplam mercimek üretiminin hemen hemen tamamı GAP bölgesinden sağlanmıştır (Koç 2001). Ancak GAP bölgesinde sulama çalışmalarının sonucu olarak mercimek ekim alanlarında düşme meydana gelmektedir. Bu düşüş sulu alanlarda üreticilerin daha fazla gelir getirecek ürüne yönelmelerinden kaynaklanmıştır.

Tablo 4. Türkiye’de Baklagil Ekim Alanları (1000ha)

	K.Fasulye	Mercimek	Nohut	Diğ. Baklagiller	Toplam
1925/34	69	28	50	204	351
1935/44	77	34	78	207	397
1945/54	86	53	79	191	409
1955/62	114	90	85	256	545
1963/67	108	102	84	263	557
1968/72	105	104	114	230	552
1973/79	101	163	164	206	633
1980/84	111	468	273	227	1079
1985/89	167	849	639	300	1955
1990/94	168	760	841	316	2086
1995	170	640	745	315	1870
1996	173	620	780	303	1875
1997	175	560	721	294	1750
1998	172	549	665	272	1658
1999	174	517	625	332	1583
2000	176	472	636	258	1542
2001	175	470	645	271	1561

Kaynak:DİE

1999 yılında GAP bölgesindeki toplam mercimek ekim alanının %30,8’ini Şanlıurfa , %35,7’sini Diyarbakır, %11,4’ünü Mardin, %7,6’sını Gaziantep oluşturmaktadır. Bölgede en fazla ekim alanına sahip il Şanlıurfadır. Diyarbakır’da da son yıllarda ekim alanlarında artış olmuştur. Türkiye kırmızı mercimek üretiminin önemli bir bölümü bu bölgeden elde edilmektedir.

80’li yıllarda altın çağını yaşayan bakliyat üretimi uygulanan politikalarla özellikle 94 yılından sonra hızla düşmeye başlamıştır. Üretimdeki düşüşle beraber ihracatta doğal olarak azalırken, ithalatta da artış başlamıştır. Dünya pazarlarında fiyat oluşumuna etki eden bir ülke durumundan ithal eder duruma gelinmiştir.

Türkiye 90’ın üzerinde ülkeye mercimek ihracatı yapmaktadır. İhracatımızda en önemli yere sahip ülkeler; Mısır, Suudi Arabistan, İngiltere, Almanya, Sri Lanka ve İsraildir.

Tablo 5. Türkiye’nin Mercimek İthalat ve ihracatı

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
İhracat								
Miktar (ton)	293.218	140.423	246.142	127.150	154.010	105.223	99.730	158.642
Değer (Dolar)	96.721	71.601	112.166	78.593	88.219	56.839	57.526	85.282
İthalat								
Miktar (ton)	3.820	13.596	6.902	81.324	78.833	64.826	140.914	98.662
Değer (Dolar)	1.620	6.515	5.147	38.753	36.386	28.815	59.143	37.887

Kaynak: FAOSTAT

4. Genel Değerlendirme

Baklagiller kökleri sayesinde havadaki serbest azotu faydalanılabilir azot haline dönüştürdükleri için münavebe için son derece uygundur. Nadas alanlarının 5 milyon hektar olduğu ülkemizde baklagillerin tahıllarla münavebeli olarak ekilmesinin önemi ortaya çıkmaktadır.

Ülkemiz son yıllarda önemli miktarlarda mercimek ithal eder duruma gelmiştir. 1994'te 3.820 ton olan ithalat 2001 yılında 98.662 ton'a çıkmıştır. Bu hızla yükseliş baklagil sektörü ile ilgili uygulanan politikaların gözden geçirilmesi gerektiğini göstermektedir.

Üretimdeki artış yalnızca ekim alanlarının artması olarak algılanmamalıdır. Bu konuda verim çok önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Üretimde kullanacağımız kaynakların kıt olduğu düşünülürse bu kıt kaynakları en etkin biçimde kullanmak hedeflenmelidir. Üretimi ve özellikle verimi artırmaya yönelik çalışmalar yapılmalı bu konuda üreticilere yol gösterilmelidir. Uygun bitki yetiştirme teknikleri geliştirilmelidir. Üreticilere yüksek verimli, hastalıklara dayanıklı, kalite özellikleri iyi tohumluk sağlanmalıdır. Ayrıca, maliyetin düşürülmesi için mekanizasyona önem verilmelidir. Bu amaçla mekanizasyona uygun çeşitlerin ıslahı yapılmalıdır.

Önemli ihraç ülkelerindeki pazar talepleri incelenerek bu ülkelerdeki tüketici eğilimlerine önem verilmeli ve rekabette başarılı olabilmek için yapılan anlaşmalar zamanında ve istenen özellikte gerçekleştirilmelidir. İthalatçı ülke istediği çeşit ve kalitede, istediği miktarda ürünü sürekli olarak temin edebileceğine inandırılmalıdır.

Bugün için bakliyat üretiminin bulunduğu nokta, acil fakat uzun vadeli önlemler alınmasını ve ileriye dönük bir takım projeksiyonların oluşturulmasını zorunlu kılmaktadır

KAYNAKLAR

- A. Bayaner, V. Uzunlu. 1999 Türk Baklagil Pazarlama Politikalarının Dünya Ticaretine Etkileri. Ankara
A. Koç. 2001 Gap Bölgesi Üretim Deseni Öngörüsü (Yayınlanmamış makale)
Orta Anadolu İhracatçı Birlikleri Baklagil Değerlendirme Raporu Haziran 2000

TARIMSAL EKONOMİ ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ

PK.34 06100 Bakanlıklar/Ankara
Tel:0.312.326 0006
Faks:0.312.322 8531
Web: <http://www.aeri.org.tr>
e-mail: aeri@aeri.org.tr